

Uitgave Zeeuws Museum bij de tentoonstelling Nooit meer werken (van 27 april 2019 t/m 3 mei 2020) — www.zeeuwsmuseum.nl

Proletariërs aller eilanden, verenigt u!*

* vrij naar Karl Marx

Ons werk verandert ingrijpend. Machines gaan de mens in steeds meer beroepen aanvullen of vervangen, de druk op het milieu dwingt ons om anders te gaan produceren en het aantal onzekere arbeidscontracten groeit. Ook in Zeeland is de veranderende rol van werk goed zichtbaar: de beeldbepalende iconen van boer en visser worden vervangen door zon, zee en strand. Hoewel de werkloosheid historisch laag is, is het aanbod van banen dalende en weinig divers waardoor veel jongeren verhuizen en elders hun geluk beproeven.

De snelle verandering van de arbeidsmarkt dwingt ons om opnieuw na te denken over het gemeenschappelijke doel, de waarde en de sociale betekenis van werk. Het Zeeuws Museum roept het bedrijfsleven, het onderwijs, de overheid en het publiek op om mee te praten over de veranderende rol van werk in ons leven. Hebben we werk nodig om in onze basisbehoeften te voorzien? Hoe kunnen we nog beter vormgeven aan sociale interactie en zelfontplooiing?

In de tentoonstelling *Nooit meer werken* wordt de betekenis van werk onderzocht aan de hand van 8 kunstwerken. Ze laten verschillende strategieën zien om met de verandering van werk om te gaan: het ene roept op tot verzet, het andere probeert het systeem te hacken of bereidt ons voor op een leven na het werk. Weer een ander laat zien hoe we de herinnering aan werk levend houden in rituelen.

In de zomermaanden opent het Zeeuws Museum een bijzonder buitenprogramma en een fietsroute langs verdwenen werkplekken. Provincie Zeeland zet vanuit haar Leefbaarheidsagenda in op aandacht voor leegstaand erfgoed en tijdelijke bestemmingen. Het museum tovert leegstaande gebouwen in Vlissingen en Breskens om tot levendige plekken waar je vrijwilligers, arbeidsmigranten en geëmigreerde jongeren tegenkomt, groeperingen die een beslissende rol spelen in de veranderende economie.

Stap op de fiets en volg een alternatieve fietsroute langs bijzondere locaties waar ‘gewerkt’ wordt.

Het nieuwe mensenwerk

SINGAPORE— Doctor Dirk de Korne focust zich sinds 2003 op kwaliteitsverbetering en organisatiestrategie in ziekenhuizen. Hij werkt sinds 2013 als adjunct-directeur en universitair docent in een academisch ziekenhuis in Singapore. In juli keert hij terug naar Zeeland om zijn nieuwe functie als stafdirecteur Zorg en Welzijn van de Stichting Voor Regionale Zorgverlening (SVRZ) te bekleden.

“Werk blijft, maar de manier verandert”

„Ik geloof niet dat werk verdwijnt”, begint Dirk de Korne te vertellen. „Werk blijft, maar de manier van werken verandert. Dat gebeurt echter al de hele geschiedenis door. We hebben al vaker gedacht dat de wereld zou veranderen door allerlei uitvindingen, maar uiteindelijk valt het meestal allemaal wel mee. In de zorg komt nieuwe technologie ook op, maar zie je de toepassing nog steeds maar beperkt in vergelijking met andere sectoren.” De gezondheidswetenschapper maakt daarbij de vergelijking tussen banken en ziekenhuizen. „Banken worden niet meer zo vaak bezocht, we doen onze bankzaken tegenwoordig via de app of het internet. Als je echter naar de zorg kijkt, zijn er maar weinig mensen die onlangs hun dokter virtueel of via de app hebben bezocht. Waarom vertrouwen we een app wel voor geldzaken en niet voor gezondheid? Het is mijn taak hier in Singapore om te kijken waar digitalisering de zorg beter kan maken.” Die noodzaak is er volgens hem vanwege de krapte op de arbeidsmarkt. „Het grootste probleem in de zorg de komende jaren, ook in Zeeland. We kunnen niet op dezelfde manier zorg leveren als we de afgelopen decennia hebben gedaan, met de verzorging en toename van chronisch zieken.”

“Er blijft genoeg ruimte over voor ons om het high touch werk te doen”

Technologie kan helpen om bepaalde taken van verpleegkundigen en dokters over te nemen. „Niemand wordt verpleegkundige om dingen te registreren, de registratielast is dan ook een veelgehoorde klacht. Iets doen is een ding, maar het ook moeten vastleggen is iets anders. En daar kan de computer een goed hulpmiddel bij zijn. Als een optische sensor bijvoorbeeld goed en betrouwbaar kan registreren of iemand gegeten heeft, naar de we is geweest of zijn bed heeft opgemaakt, zeggen verpleegkundigen: ‘Liever vandaag nog dan morgen.’ Maar gezondheidszorg draait toch om menselijk contact? „Absoluut, dat is ook de kern. Het contact met patiënten zal niet verdwijnen door de technologie. We komen juist op dit moment steeds minder toe aan menselijk contact. Als het systeem meekijkt en registreert voor jou, kun jij je daadwerkelijk bezighouden met de patiënt.” Technologie helpt dus om het werk leuker en beter te maken. „Als we de techniek slim in kunnen zetten voor het saai en standaard werk, het high tech werk, blijft er genoeg ruimte over voor ons om het high touch werk te doen.”

Negativiteit ten opzichte van technologie ontstaat volgens De Korne, omdat de voorbeelden van robotisering die getoond worden vaak niet concreet genoeg zijn. „Er wordt een simpel robotje op tafel gezet en gezegd: ‘Robotisering kan helpen’. Maar dat is het niet. Dat robotje helpt verpleegkundigen niet om hun werk leuker te maken. Je moet concreet aansluiten bij de

vandaag ervaren lasten.” Een robot met handen bijvoorbeeld. „Een verpleegkundige in ons kinderiekenhuis doet iedere dag rondes langs de bedden, om te kijken of de relingen wel omhoog staan bijvoorbeeld. Als je dat werk wil overdragen aan een robot, moet die ook daadwerkelijk handen hebben. Je moet verpleegkundigen dan ook samen met technici aan de slag laten gaan, dan ontstaan er mooie dingen. We plaatsen robots en robotisering nog te veel op afstand.” De zorgdirecteur is positief over de potentie van technologie. „ICT’ers kunnen met een algoritme komen, maar het is aan de mensen in de zorg om deze daadwerkelijk toe te passen. Dat is mijn dagelijkse taak, het bij elkaar brengen van zorgbehoeften en technologische mogelijkheden. Technisch gezien kan er al heel veel, maar nog niet alles wordt in de praktijk toegepast.” In Singapore wordt er echter al veel geëxperimenteerd. „Met medicatieverstrekking bijvoorbeeld. Je wil niet weten hoe veel medicijnen mensen op een dag moeten nemen en wat daar allemaal bij mis kan gaan. Als je daar een systeem voor hebt, dat alleen het laatste met het juiste medicijn op het juiste moment open gaat bijvoorbeeld, kan dat de veiligheid verbeteren. We hebben hier in het academisch ziekenhuis een medicatiebotsysteem ontwikkeld. Patiënten komen aan de voorkant met hun recept naar de apotheek en aan de achterkant staat een robot die de voorraad beheert, de juiste medicijnen in de juiste bakjes plaatst, combinaties maakt aan de hand van recepten en zorgt dat de medicatie direct naar de patiënt gaat. Desnoods thuisbezorgd. Dat scheelt veel werk voor de apotheekassistenten en zij kunnen dan meer tijd besteden aan het advies geven aan de patiënt.”

Dirk de Korne met op zijn borst een ‘mobile intensive care’ sticker: je kan hiermee over het strand lopen terwijl je vitale functies (hartslag, ademhaling, temperatuur) continue gemeten worden.

Natuurlijk zit er ook een gevaarlijke kant aan robotisering, maar De Korne is positief ingesteld. „De hele geschiedenis van de zorg draait al om hoe we technologie kunnen inzetten om mensen beter te maken. Ik geloof niet dat technologie zich autonoom ontwikkelt, het zal altijd met en door mensen gedaan worden. Het is niet dat het zomaar over ons heen komt en dat we als mens niet betrokken zijn. Een defensieve houding levert niets op. Je kan beter meedoen in de discussie en er actief deel van uitmaken.” Moeten we dan niet bang zijn dat we allemaal onze baan verliezen? „Ik denk dat een deel van de mensen die dat denken, inderdaad zullen zien dat sommige van hun taken overgenomen worden. Maar als je het anders bekijkt, als je kijkt naar hoe je technologie kan inzetten om jouw werk nu beter te doen, zal het juist positief uitdraaien en kan het je helpen werk beter te gaan uitvoeren. Wie wil er naar een huisarts zonder stethoscoop? Dat is ook technologie, sterker nog het is een symbool geworden. Als een dokter jou beter en goedkoper kan helpen, is de keuze snel gemaakt voor een patiënt. Je ogen sluiten en alleen maar angstig zijn, is niet de oplossing.” We zullen in de toekomst andere disciplines nodig hebben. „ICT zal geen aanvullende afdeling meer zijn, maar echt onderdeel uitmaken van zorgorganisaties. Je moet mensen hebben in de zorg die goede ideeën hebben over hoe het beter kan en mensen die technologieën op een goede manier kunnen voeden. Als zij die ideeën samen werkelijkheid kunnen laten worden, zit daar veel potentie in.”

De trek naar werk

Hoe Social Designer Manon van Hoeckel arbeidsmigranten en Zeeuwen met elkaar in contact brengt.

VLISSINGEN— Provincie Zeeland zet vanuit haar Leefbaarheidsagenda in op aandacht voor leegstaand erfgoed en tijdelijke bestemmingen. Het Zeeuws Museum heeft social designer Manon van Hoeckel (28) uit Rotterdam uitgenodigd om in Vlissingen aan de slag te gaan in de omgeving van de Koninklijke Maatschappij de Schelde. Van Hoeckel ontwikkelt tools die gesprekken aanjagen. In haar interventie Phone Home koppelt ze verhalen van arbeidsmigranten aan verhalen van Zeeuwse jongeren die de provincie hebben verlaten.

„Ik verbind vaak twee verschillende groepen mensen aan de hand van camouflage-activiteiten”, vertelt Manon van Hoeckel. „De meeste mensen vinden het namelijk spannend om met onbekenden te praten.” Zo bouwde de social designer vorig jaar een waterette in Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam. „Bezoekers die vree was meebrachten, kregen een gratis toegangskaartje. Velen woonden al jaren in Rotterdam, maar waren nog nooit in het museum geweest. Het was makkelijker om een gesprek te beginnen tijdens het wassen, dan tijdens het kijken naar kunst. Over wasen kan iedereen iets vertellen.”

“Mensen vinden het spannend om met onbekenden te praten”

Voor ‘Nooit meer werken’ ging Manon op zoek naar plaatsen in Vlissingen waar veel arbeidsmigranten zijn. „Dat bleek nog best lastig”, vertelt ze. „Bedrijven mogen niet zomaar contactgegevens van werknemers uitwisselen omdat ik zelf niet in Zeeland woon, kon het ook niet via-via.” Toch vond ze uiteindelijk een goudmijn aan verhalen, en wel in belwinkelen en money transfer kantoor Phonehome, de locatie van haar interventie. „Mensen komen daar met een en dezelfde reden: ze willen contact leggen met het thuisfront. Ofwel door geld op te sturen, ofwel door het kopen van een belkaart. Ik kreeg zo veel mooie verhalen te horen.” De social designer was nog nooit eerder in een dergelijk kantoor geweest en was nieuwsgierig naar wat er gebeurde. „Waarom maken die mensen hun geld niet over via internetbankieren? Dacht ik. Ik werd al snel met mijn neus op de feiten gedrukt: onbewust hebben we allemaal vooroordelen”,

zegt ze. Een Afrikaanse man wist te vertellen dat maar een klein percentage van de bevolking in Afrika een bankrekening heeft, enkel diegenen die voor de bank zelf of de overheid werken. „Geld overschrijven is dus een heel Westerse gedachte.” Net als het hebben van een zorgverzekering en dat je je kinderen gratis naar school kan sturen. „Als je dan in Zeeland kan werken, zodat je geld kan sturen naar je moeder die naar het ziekenhuis moet, of naar je zusje die naar school wil... Waarom zou je dat dan niet

doen? Probeer je mening niet enkel te vormen door wat je ziet in het nieuws of leest in de krant, maar door eigen ervaringen. Je leert zo veel als je met mensen in gesprek gaat.” En zo’n ver van ons bed show is het niet, toont Manon aan. Zo maakt ze de link met jongeren die Zeeland verlaten om in de Randstad te gaan werken. „Zij zitten in dezelfde situatie als de arbeidsmigranten: ze verlaten het thuisfront vanwege werk, maar willen in contact blijven met familie en vrienden.”

“Probeer je mening te vormen aan de hand van eigen ervaringen”

Dankzij moderne technologie ontstaat er aan de ene kant meer ruimte om met elkaar in contact te komen, maar volgens Manon ook juist minder. „Stel dat we in de toekomst online naar de dokter kunnen”, geeft ze als voorbeeld. „Dat is handig, maar een wachtkamer is een plek waar je een praatje maakt. Met Google Maps kom je overal, maar je hoeft nooit meer de weg aan iemand te vragen. En dankzij zelfscanners hoeven we niet meer in de rij te staan bij de kassa, maar maak je ook geen praatje meer met degene achter je. We verliezen elkaar uit het oog. Dat vind ik jammer.” De social designer heeft dan ook een duidelijk doel voor ogen: gesprekken aanjagen. „Of het nou over arbeidsmigranten, gevangenen of buurtbewoners gaat: wij mensen oordelen snel zonder dat we ervaring hebben met een bepaalde doelgroep. Ik geloof dat als we open staan voor elkaar, we veel kunnen leren.”

De interventie Phone Home is mede mogelijk gemaakt door Lebara.

Tijdelijkheid biedt kansen

Nieuw project Leegstond Zeeland

De kaart van Zeeland verandert al duizend jaar bijna elk jaar. Tijdelijkheid maakt deel uit van de Zeeuwse identiteit. Het is een Zeeuwse kwaliteit die ons veel mogelijkheden en kansen biedt.

Leegstond Zeeland wil mogelijkheden van tijdelijkheid zichtbaar maken en ruimte bieden voor ideeën voor tijdelijk gebruik die bijdragen aan de kwaliteit van leven in Zeeland. Het project matcht vraag en aanbod rond leegstaande gebouwen en ruimtes. Maar Leegstond Zeeland prikkelt ook tot creatief nadenken over tijdelijk gebruik. Het project brengt niet alleen vraag en aanbod met elkaar in contact, maar ook bewoners, ontwerpers, creatievelingen en overheden.

www.zeeland.nl / provinciezeeland / provzeeland

Challenge
Een van de manieren waarop Leegstond wil prikkelen tot creatief nadenken is via een challenge rondom tijdelijk gebruik. Particulieren, bewoners, studenten, architecten, ondernemers: iedereen kan ideeën uitwerken tot concrete plannen en meedoen aan de challenge. De inzendingen worden beoordeeld door een vakjury. De details hiervan worden te zijner tijd bekend gemaakt.

Startbijeenkomst
In mei vindt een startbijeenkomst

plaats. Later dit jaar volgt een grotere bijeenkomst, waarin de praktijk centraal staat. Doel is onder meer het smeden van creatieve allianties om leegstand te benutten. Deze allianties leiden tot sterke, realiseerbare inzendingen voor de challenge. Meer info volgt op de site: www.leegstondzeeland.nl

Het buitenprogramma bij Nooit meer werken speelt zich grotendeels af in en rond tijdelijke leegstand. Dit gebeurt in samenwerking met het project Leegstond van de Provincie Zeeland.

ZEELAND
LAND IN ZEE

Provincie Zeeland

LAAT JIJ JE TEGENHOUDEN?

**5GB +
ONBEPERKT
BELLEN**

€10
/MND

**LEBARA
SIM ONLY**

OOK VERKRIJGBAAR BIJ:

PHONEHOME SCHELDESTRAAT 14 • VLISSINGEN

Nooit meer werken — Tentoonstelling in het Zeeuws Museum

27.04.2019 — 03.05.2020

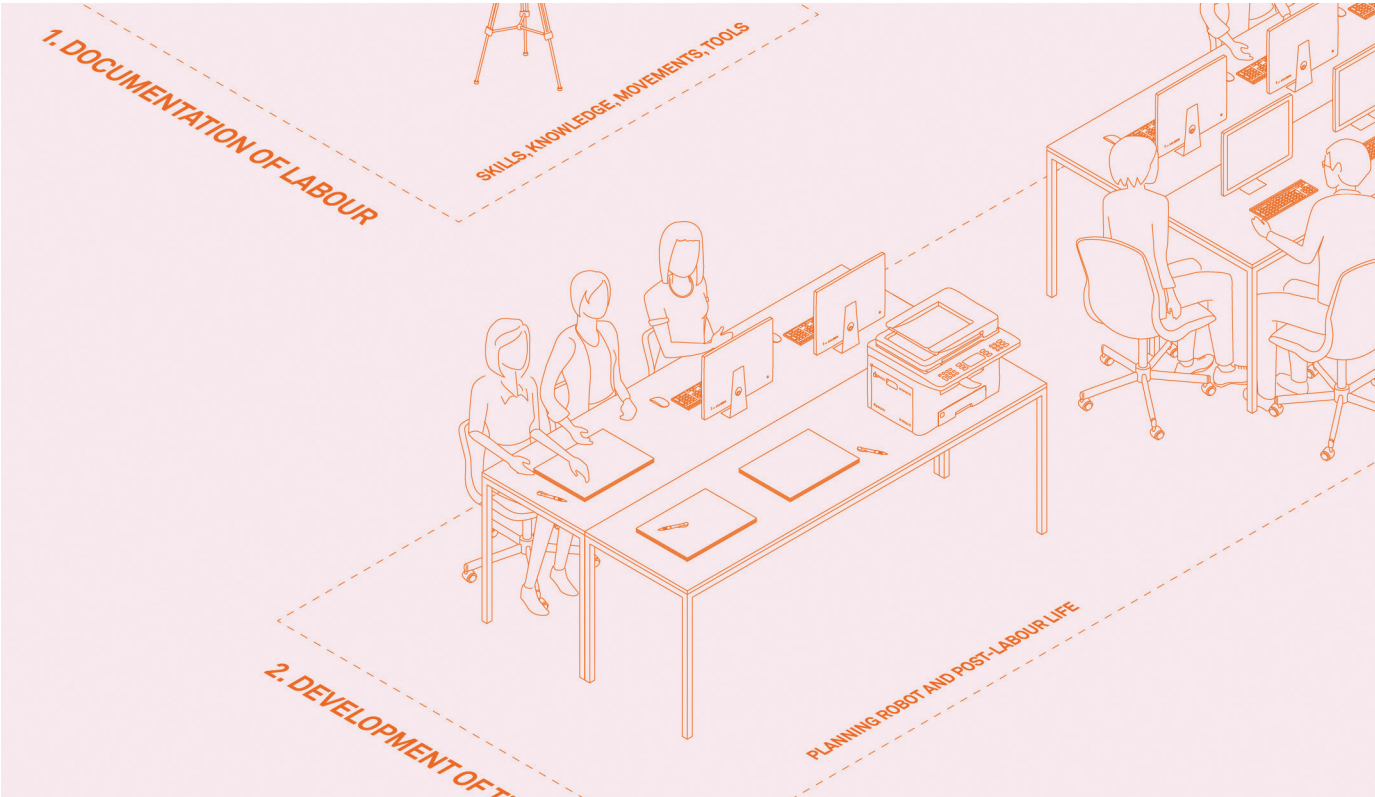
A

Zaaloverzicht Nooit meer werken in het Zeeuws Museum

→ We bevinden ons aan het begin van de vierde industriële revolutie. Volgens onderzoekers van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) zal één op de zeven banen binnen twintig jaar verdwijnen.

Om mensen hierop voor te bereiden en nieuwe vaardigheden te ontwikkelen ontwierp social designer **Ottonie von Roeder** een systeem waarin mensen zichzelf door middel van zelfreflectie, zelforganisatie en creativiteit bevrijden van arbeid. Het Post-Labouratory kantoor helpt mensen bij het ontwerpen van robots die hun werk automatiseren.

Ottonie von Roeder, Post-Labouratory, 2017

↓ Eeuwenlang worden trekpaarden gebruikt voor allerlei werkzaamheden op en rond de boerderij. Ze rijden grote wagens hooi en vlas van het land en trekken de ploeg of eg waarmee het land bewerkt wordt. Door tradities als het ringrijden en de straô is het ras populair gebleven in Zeeland en noemen we het nu een Zeeuws trekpaard.

In het videotweeluik *Na Gedane Arbeid* van **Janne van Gilst** zie je aan de ene kant een boer aan het werk met zijn paarden. Daarnaast zie je deelnemers aan de straô die jaarlijks op

Janne van Gilst, Na Gedane Arbeid, 2019

In het Zeeuws Museum is de groepstentoonstelling Nooit meer werken te zien. Een tentoonstelling over werk: toen, nu en straks.

Werk verandert voor iedereen in rap tempo: flex wordt de norm en machines gaan de mens in steeds meer beroepen aanvullen of vervangen. In de toekomst speelt werk voor jong en oud een nieuwe rol. Tegen de achtergrond van de Zeeuwse vrijetijdsindustrie onderzoekt het Zeeuws Museum de betekenis van werk in ons leven. Met werk van o.m.: James Beckett, Jeremy Deller, Janne van Gilst, Christian Jankowski, Lisette Olsthoorn, Helge Prinsen en Ottonie von Roeder

Neem deze zomer in Zeeland de tijd voor bezinning over werk en vrije tijd.

Lisette Olsthoorn & Julia Jansen, Fantasies On How to Strike, 2019

↑ Fantasies On How To Strike van filmmaker **Lisette Olsthoorn** gaat over de manier waarop onzekere werkomstandigheden doorsijpelen in het dagelijks leven van arbeiders. De film richt zich op het werk van de museumsuppoost en brengt de dagelijkse realiteit van werkenden zonder vast dienstverband op een scherpe manier in beeld.

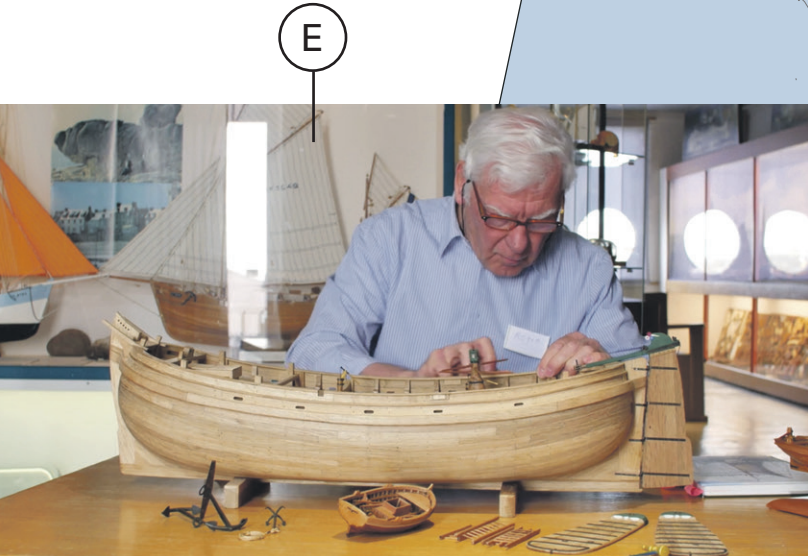
Nooit meer werken — Fietsroute buitenlocaties

25.05 — 01.09.2019

In de zomermaanden nodigt het Zeeuws Museum iedereen uit om op de fiets verdwenen werkplekken te ontdekken. Deze bijzondere fietsroute van 26 km is onderdeel van het buitenprogramma. Met een route die langs het museum, de buitenlocaties, de veerboot en andere markante plekken voert, biedt het museum een uniek dagje Zeeland. Deze route kan in Middelburg, Vlissingen of Breskens worden gestart van juni tot en met augustus.

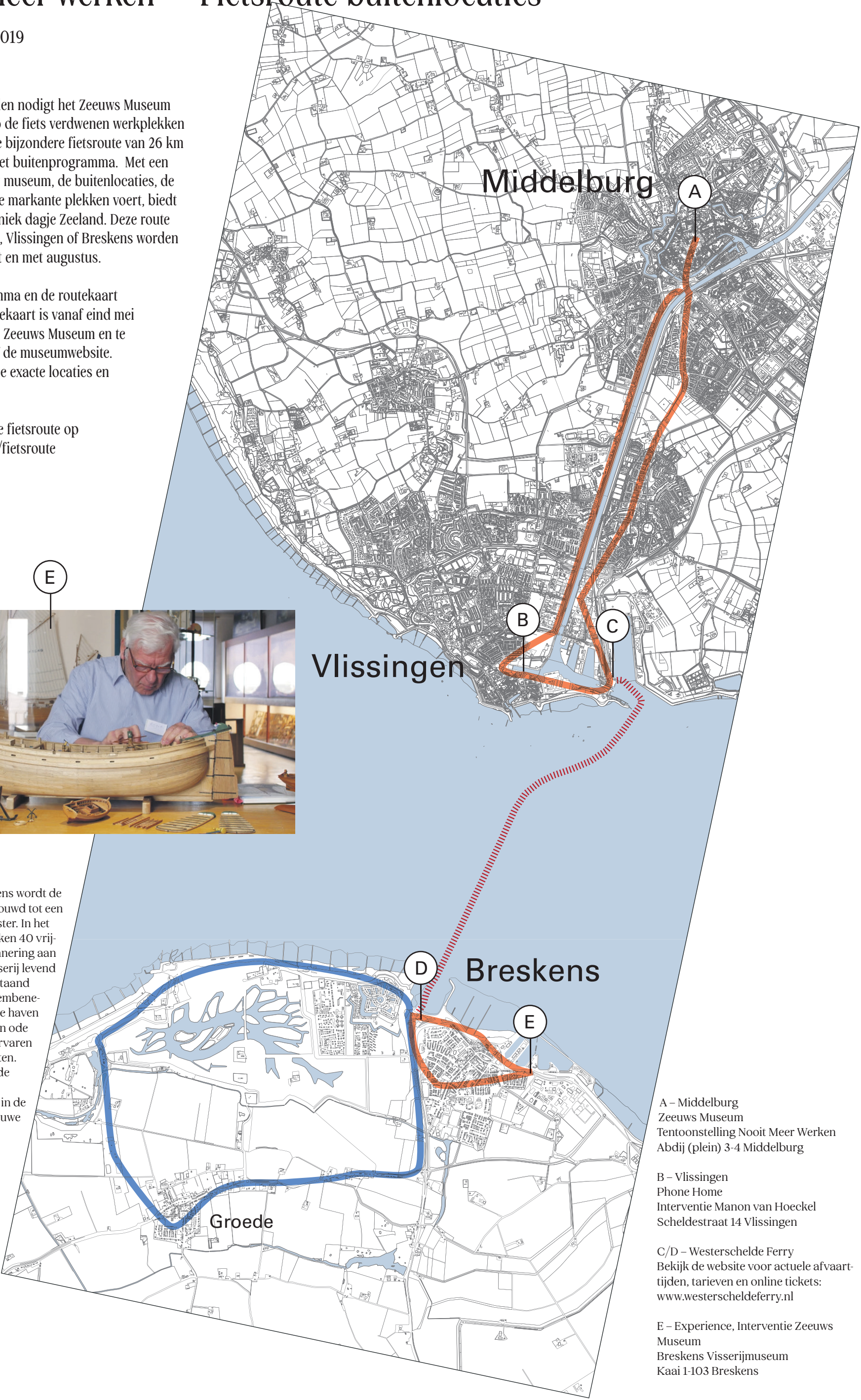
Het buitenprogramma en de routekaart zijn gratis. De routekaart is vanaf eind mei verkrijgbaar in het Zeeuws Museum en te downloaden vanaf de museumwebsite. Hierin staan ook de exacte locaties en openingstijden.

Kijk voor de gehele fietsroute op zeeuwsmuseum.nl/fietsroute

↑ EXPERIENCE

De haven van Breskens wordt de komende jaren verbouwd tot een toeristische trekpleister. In het Visserijmuseum werken 40 vrijwilligers die de herinnering aan de verdwijnende visserij levend houden. In een leegstaand gebouw, met een adembene-mend uitzicht over de haven in transitie, wordt een ode gebracht aan deze ervaren en onmisbare krachten. Tegelijkertijd wordt de vraag gesteld welke plaats er voor hen is in de plannen voor het nieuwe museum.

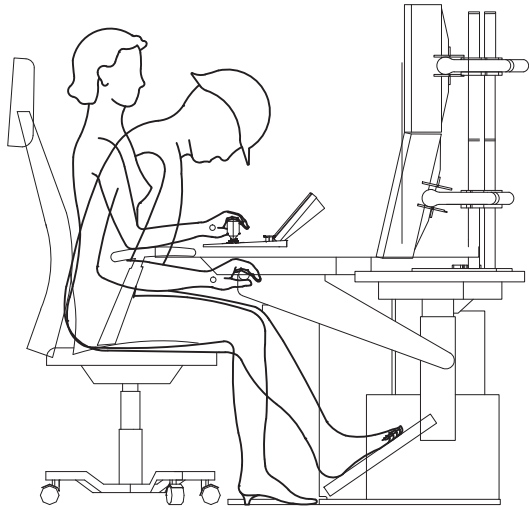
A – Middelburg
Zeeuws Museum
Tentoonstelling Nooit Meer Werken
Abdij (plein) 3-4 Middelburg

B – Vlissingen
Phone Home
Interventie Manon van Hoeckel
Scheldestraat 14 Vlissingen

C/D – Westerschelde Ferry
Bekijk de website voor actuele afvaart-tijden, tarieven en online tickets:
www.westerschdeferry.nl

E – Experience, Interventie Zeeuws Museum
Breskens Visserijmuseum
Kaai 1-103 Breskens

Meer werk, minder mens

Kraanmachinist vs Remote Operator vanuit kantoor besturend. Tekening door Het Nieuwe Instituut 2017

ROTTERDAM — Het Nieuwe Instituut in Rotterdam, een museum voor architectuur, design en digitale cultuur, documenteert en onderzoekt de snel opkomende architectuur van volledig geautomatiseerde werklandschappen. Senior researcher Marten Kuijpers vertelt over dit onderzoeksproject: ‘Automated Landscapes’.

„Het zijn gebieden die in onze achtertuin liggen, maar die we nauwelijks kennen en die voor ons bovendien vaak ook ontoegankelijk zijn”, vertelt Marten Kuijpers. „Terwijl er processen gaande zijn die een vergaande invloed hebben op onze samenleving. Wij doen onderzoek naar de ruimtelijke invloeden van automatisering.” Een van de automated landscapes die het team onderzocht, is de volledig geautomatiseerde melkveehouderij. „De kern van zo’n bedrijf is de melkrobot, een uitvinding van het Nederlandse bedrijf Lely, die begin jaren negentig op de markt werd gebracht. Die robot zorgt ervoor dat koeien gemolken kunnen worden wanneer zij dat willen. Waar de boer voorheen ’s ochtends en ’s avonds de kudde molk, wat nog steeds drie op de vier bedrijven in Nederland doen, is dat in een volledig geautomatiseerde melkveehouderij niet meer nodig.” Hoewel er naast de melkrobot nog allerlei andere robots beschikbaar zijn die verschillende processen in een melkveehouderij kunnen automatiseren, geeft Marten aan dat er nog wel degelijk mankracht nodig is. „Het werk zelf verandert echter wel.”

“Automatisering leidt niet tot een wereld van werk zonder mensen, maar tot meer werk”

In een geautomatiseerde melkveehouderij is een van de belangrijkste aspecten de halsband die de koeien dragen. „Via sensoren in die band wordt allerlei data verzameld over de koe. Die informatie wordt vervolgens verwerkt door een management systeem dat de boer op zijn computer en smartphone kan inzien. Als een koe bij de melkrobot komt, kan die het dier identificeren en bepalen of ze gemolken mag worden of niet.” De boer hoeft zich niet meer op de kudde te richten, maar op de dieren die aandacht nodig hebben. „De software helpt de boer daarbij. Als een koe bijvoorbeeld een dag niet gemolken is, of als ze mogelijk ziek of drachtig is krijgt de boer een notificatie op zijn smartphone. De boer richt zich dus nog wel degelijk op zijn dieren, maar het massa- en monotone werk wordt vervangen door robots.” Het welzijn van de boer wordt daarmee groter.

„Een boer is zeven dagen in de week van ’s ochtends vroeg tot ’s avonds laat met zijn bedrijf bezig. Een van de positieve aspecten van deze ontwikkeling is dat hij nu een normale werkdag heeft en ook eens op vakantie kan.” Niet enkel het welzijn van boeren wordt groter door automatisering. Ook in andere sectoren zie je dat automatisering repetitief, zwaar en soms gevaarlijk werk overneemt wat voorheen door mensen werd gedaan.”

“Een van de positieve aspecten is dat een boer een normale werkdag heeft en op vakantie kan”

Al zijn de bedreigingen uiteraard ook duidelijk. „Ik zal niet zeggen dat automatisering leidt tot een wereld van werk zonder mensen, ik denk juist dat het alleen maar tot meer werk leidt”, zegt Marten. „Neem die melkveehouder. Die hoeft niet meer in de vroege ochtend en late avond te melken, maar dient wel de hele dag, en dus ook ’s nachts, te reageren op eventuele foutmeldingen van een van zijn robots.” Menselijke arbeid verandert. Het monotoon- en repetitiewerk wordt

vervangen, waardoor velen hun baan hebben verloren of gaan verliezen. Er zullen nieuwe banen ontstaan, maar daar heb je andere skills, trainingen en vaak hogere opleidingen voor nodig.” Ook worden die banen meer kantoorgericht. „Net als een kraanmachinist die voorheen in een cabine aan de kraan zat en nu in een kantoor de bewegingen van de kranen op schermen in de gaten houdt, zal ook de melkveehouder steeds vaker op zijn smartphone en laptop kijken.” Bovendien leidt automatisering tot schaalvergroting. „Als we naar de melkveehouderij kijken, zie je dat de productie van melk niet afneemt, maar het aantal bedrijven wel. Ruimtelijk leidt dat tot een informele vorm van ruilverkaveling, waarbij boeren uitbreiden door het land op te kopen van hun burens. Dat betekent dat de productie van melk in handen is van steeds kleiner aantal bedrijven; die steeds groter worden om te kunnen blijven concurreren op een wereldmarkt.”

“Wij moeten gaan nadenken over in welke omgeving wij willen werken en leven”

Dat mensen in verzet komen tegen automatisering, kan Marten begrijpen. „Veel mensen zijn terecht bezorgd over het voortbestaan van hun werk. Daarnaast ontstaan er steeds meer situaties waarin mensen in werkprocessen slechts nog een bijrol vervullen, naast machines die hun werk hebben overgenomen. In fabrieken in China zagen we bijvoorbeeld mensen wiens taak het enkel nog is om te controleren of er niets van een machine valt. Wat dat doet met je zelfbeeld is een terechte vraag, waar ik helaas geen antwoord op heb.”

Het onderzoeksteam heeft dan ook een duidelijk doel voor ogen. „Wij moeten als samenleving gaan nadenken over in welke omgeving wij willen werken en leven en welke technologieën we daarvoor nodig hebben. En hoe we in de toekomst op een goede manier kunnen samenwerken en leven met machines en andere wezens. We moeten oppassen dat deze ontwikkeling niet andersom plaatsvindt, dat de grote tech bedrijven het ontwerp hiervan bepalen. Het is naïef om te denken dat we deze ontwikkelingen kunnen stoppen, maar we kunnen en moeten ons wel afvragen hoe we ze in de juiste richting kunnen sturen.”

Automatische voerrobot op een melkveebedrijf in Nederland. Lely International.

Drie generaties Zeeuwen aan het werk

**Nooit een hekel gehad aan werken
Cees Steendijk, 83 jaar**

Monique Eskens (55) behaalde in 1988 haar diploma Klassieke Talen aan de universiteit in Leiden. Ze kon er in een boekhandel terecht, waar ze tien jaar werkte. Nu doet ze al 21 jaar de inkoop bij De Drvkery in Middelburg.

— Leef je om te werken of andersom?

„Mijn werk bepaalt niet mijn identiteit. Ik heb genoeg interesses buiten mijn baan, maar ik vind een boek het mooiste product dat er is en vind mijn vak fantastisch. Wat ik zou doen als ik een groot geldbedrag zou winnen? Zeker niet stoppen. Mijn werk is leuk en ik blijf op deze manier betrokken bij wat er in de wereld gebeurt.”

— Is jouw werk veel veranderd de afgelopen jaren?

„Ontzettend. Zeker met de opkomst van het online winkelen, maar daarvoor ook al. Vroeger had je in Nederland een vergunning nodig als je een boek van meer dan 25 gulden wilde verkopen. Je moest iemand in de winkel hebben met een vakdiploma en aangesloten zijn bij de brancheorganisatie. Nu kun je niet alleen boeken kopen bij de boekhandel, maar ook bij de

benzinepomp bijvoorbeeld. Het online winkelen maakt het er niet makkelijker op. In het begin had ik moeite met die verandering, maar je schiet er niets mee op om negatief te doen. Je merkt overigens wel dat steeds meer mensen beseffen dat ze lokaal moeten kopen als ze willen dat winkels blijven bestaan.”

— In hoeverre lopen werk en privé door elkaar?

„Het is niet zo dat ik de deur van de winkel dichttrek en dat het klaar is. Op Facebook krijgen we ’s avonds en in het weekend ook vragen van klanten en dan geef ik gewoon antwoord. Ik vind dat niet erg en heb nog nooit burn-out klachten gehad. Ik kan me goed ontspannen en heb mijn baan niet nodig om te kunnen genieten. Ik ben erg gedreven, maar dat is puur uit liefde voor mijn vak.”

— Wat draagt jouw werk bij aan de samenleving?

„Uit recent onderzoek blijkt dat een boekhandel een belangrijke positie heeft in een stad. De Drvkery heeft een iconische uitstraling en ik geloof zeker dat wij bijdragen aan het culturele leven van Middelburg.”

Cees Steendijk (83) uit het Land van Axel had vroeger een akkerbouwbedrijf dat hij overgenomen had van zijn vader. Zijn zonen en kleinzonen zetten het boerenleven nu voort en Cees springt nog steeds bij als het nodig is.

— Leef je om te werken of andersom?

„Ik kreeg soms het verwijt van mijn familie dat ik leefde om te werken, maar zo heb ik het zelf nooit gezien. Ik heb nooit een hekel gehad aan werken, en nog niet. Ik vind het belangrijk om lichamelijk bezig te blijven, voor de geest is het goed om met mensen in contact te zijn en financieel gezien is het ook leuk om nog wat te verdienen.”

— Is jouw werk veel veranderd de afgelopen jaren?

„Zeker, vooral op het gebied van techniek. En het blijft veranderen. Een nadeel vind ik dat je minder contact hebt met collega’s, je staat nu vaker alleen. Vroeger had mijn grootvader tien à vijftien man in dienst, mijn vader drie en zelf werkte ik samen met de burens om de oogst binnen te krijgen. Nu lijkt het wel of er tien à vijftien man controleert wat je aan het doen

bent. Tientallen regels zijn er bijgekomen en je moet steeds meer tijd steken in computerwerk. Verloren tijd, vind ik. Vroeger deed je je werk, ’s avonds een korte administratie en dat was het. Zondag werd er niet gewerkt.”

— In hoeverre liepen werk en privé door elkaar?

„Als er een verjaardagsfeest was, zorgde ik dat ik er bij kon zijn en ik kwam iedere dag om negen en drie uur om de koffie bij mijn vrouw. Ze kunnen je alles afpakken, maar het plezier en de gezellige momenten die je samen hebt gehad niet. Ik heb elke dag geleefd. Maar als er qua werk iets belangrijks was, moest privé even wachten. Tijdens de oogst werkte ik soms dag en nacht, maar ik was mijn werk nooit beu. Ik kon goed ontspannen en als ik een dag geen zin had om te werken, deed ik dat gewoon niet. Burn-out klachten? Die heb ik nooit gehad.”

— Wat draagt jouw werk bij aan de samenleving?

„Ik heb mede mogen zorgen voor betrouwbaar en goedkoop voedsel en Nederland na de oorlog helpen opbouwen. Dat is altijd mijn taak geweest als boer en mijn zonen zetten deze taak nog steeds voort.”

**Uit liefde voor het vak
Monique Eskens, 55 jaar**

Emma Heesters (23) uit ’s-Gravenpolder begon op haar negentiende haar zangcarrière op te bouwen via YouTube. Ze verdient haar geld met advertenties op filmpjes, streams op Spotify en iTunes en optredens. Inmiddels heeft ze meer dan een miljoen abonnees op YouTube en gaat ze in mei op Europese tournee met Boyce Avenue.

— Leef je om te werken of andersom?

„Ik doe dit ontzettend graag, maar heb het altijd belangrijk gevonden dat ik mezelf kan onderhouden en als vrouw onafhankelijk kan zijn. Natuurlijk wil ik in de Top 40 komen en dat betekent hard werken. Maar zonder passie voor wat ik doe zou ik het niet volhouden.”

— Denk je dat jouw werk nog veel zal veranderen de komende jaren?

„Ik weet niet of ik over twintig jaar nog met YouTube bezig zal zijn. Alles verandert zo snel. Ik weet dat ik altijd bezig zal zijn met zingen, maar op welke manier dat is, ligt aan de markt. Wat fijn is, is dat ik mijn werk overal kan doen. In het buitenland kan ik ook filmpjes maken en uploaden. Zolang ik mijn laptop maar heb.”

**Altijd aan
Emma Heesters, 23 jaar**

— In hoeverre lopen werk en privé door elkaar?

„Ik sta altijd aan en ben tijdens vakanties ook gewoon bereikbaar. Het lijkt misschien alsof een video snel gemaakt is, maar er kruipt veel werk in. Waar de meeste mensen een team hebben van editors, doe ik bijna alles zelf. De ene dag ben ik tot twaalf uur ’s avonds bezig, de andere dag werk ik maar vier uur. Het verschilt ontzettend en ligt aan waar ik op dat moment mee bezig ben. Ik vind de afwisseling leuk, maar mis soms regelmaat. Het scheelt dat ik dit zo leuk vind, ik heb de hele tijd het gevoel dat ik met mijn hobby bezig ben. Het zou best lekker zijn om privé en werk van elkaar te kunnen scheiden, maar dat gaat nu eenmaal niet in dit vak. Het is soms overweldigend, maar ik heb tot nu toe nog geen burn-out klachten gehad. Ik sport vier tot vijf keer per week en heb mensen om me heen die zaken van me overnemen. Als het te veel wordt, weet ik wat ik kan doorspelen.”

— Wat draagt jouw werk bij aan de samenleving?

„Ik vind het leuk dat ik mensen kan helpen met mijn muziek en anderen kan inspireren.”

ZEEUWS

Welkom in het Zeeuws Museum
Het Zeeuws Museum bevindt zich in het historische centrum van Middelburg. In de middeleeuwse abdij ontdekt u onverwachte eigenschappen van Zeeland: van archeologische vondsten en wereldberoemde wandtapijten

tot streekdracht, schilderijen en exotische objecten die Zeeuwen van verre reizen meenamen. De uiteenlopende collectie staat centraal in vernieuwende tentoonstellingen die altijd een relatie hebben met het hier en nu.

Vergeet niet tijdens uw bezoek de verse streekproducten in ons museumcafé te proeven en een bezoekje te brengen aan de museumwinkel met originele Zeeuwse cadeaus.

Foto Koen Hauser

Tentoonstellingen

Dit is Zeeland, langlopend / Nooit meer werken, 27.04.2019 t/m 03.05.2020 / Mannenpak, 29.06.2019 t/m 30.06.2020 / Wonderkamers, huidige opstelling t/m 02.09.2019, heropening 05.10.2019, langlopend

Abdij (plein)
Middelburg (centrum)
www.zeeuwsmuseum.nl

MUSEUM

Colofon

Tekst, redactie en productie

Gertie de Boey, Sandra van Dongen,
Ivo van Werkhoven

Vormgeving

Koehorst in 't Veld

Fotografie

Jaap Scheeren, Lotte Stekelenburg, Boaz
Timmermans

Oplage

157.000

Uitgave

Zeeuws Museum
Abdij, Middelburg, NL
info@zeeuwsmuseum.nl
T + 31 (0) 118 653000
www.zeeuwsmuseum.nl

Steun ons door Vriend of
Zakelijk Vriend te worden.

© 2019 Zeeuws Museum

Deze uitgave en het programma van het Zeeuws Museum wordt mogelijk gemaakt door de genereuze steun van:

A

Zaaloverzicht Nooit meer werken in het Zeeuws Museum